

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ МИКОЛАЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНОЗНАВСТВА ТА СУСПІЛЬНИХ НАУК

ФІЛОСОФІЯ

плани практичних занять, ключові поняття, питання для контролю і самоконтролю, творчі завдання, вправи, тести для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ОПП «Менеджмент» спеціальності D3 Менеджмент, ОПП «Публічне управління та адміністрування» спеціальності D4 Публічне управління та адміністрування та ОПП «Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини» спеціальності С1 Економіка та міжнародні економічні відносини (за спеціалізаціями) денної та заочної форм здобуття вищої освіти

Миколаїв
2026

УДК 101
Ф56

Друкується за рішенням науково-методичної комісії обліково-фінансового факультету Миколаївського національного аграрного університету протокол № 8 від «20» квітня 2026 р.

Укладачі:

- Г. Ю. Суріна – канд. філос. наук, доцент Миколаївського національного аграрного університету
Н. В. Мірошкіна – канд. філос. наук, старший викладач Миколаївського національного аграрного університету

Рецензенти:

- Г. А. Гарбар – доктор філософських наук, професор, професор кафедри готельно-ресторанної справи та туризму Миколаївського національного аграрного університету
О. В. Патлайчук – канд. філос. наук, доцент кафедри психології, філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Національного університету кораблебудування ім. адмірала Макарова

Ф56 **Філософія** : плани практичних занять, ключові поняття, питання для контролю і самоконтролю, творчі завдання, вправи, тести для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ОПП «Менеджмент» спеціальності D3 Менеджмент, ОПП «Публічне управління та адміністрування» спеціальності D4 Публічне управління та адміністрування та ОПП «Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини» спеціальності С1 Економіка та міжнародні економічні відносини (за спеціалізаціями) денної та заочної форм здобуття вищої освіти / уклад. Г. Ю. Суріна, Н. В. Мірошкіна. Миколаїв : МНАУ, 2026. 43 с.

УДК 101

Вступ

Філософія є особливим типом світоглядного знання, предметом якого виступає сукупність відносин в системі «людина-світ». Філософія теоретичне підґрунтя людського ставлення до світу, що традиційно зосереджується на осмисленні проблем, які постають перед кожною людиною і кожним новим поколінням у зв'язку з необхідністю визначитися у природному, соціальному та духовному середовищі, сформуванню власну життєву позицію і програму вдосконалення світу і себе в ньому.

З огляду на це курс філософії покликаний ознайомити здобувачів вищої освіти з закономірностями світового історико-філософського процесу, його періодизацією, особливістю проблематики, філософськими системами та творчою спадщиною видатних мислителів того чи іншого історичного часу. Для реалізації свого виключно важливого соціального призначення курс філософії пов'язує вивчення передбачених програмою тем і проблем крізь призму граничних засад буття, для чого пропонується ознайомлення з базовими філософськими категоріями, в тому числі, буття, матерії, свідомості, розвитку, людини та інших, до розробки та інтерпретації яких мали стосунок представники різних філософських течій.

Однією із пріоритетних переваг курсу філософії є увага до фундаментальних принципів сучасної теорії пізнання, проблеми істини, логіки та методології наукового пізнання, а також до проблем суспільства, культури, стратегії майбутнього розвитку людства, до розвитку гуманістичного стилю здійснення різноманітних життєвих практик.

Ця дисципліна висвітлює фундаментальні питання буття матеріально-природного, соціального та духовного світу людини, її пізнавальної та практично-перетворювальної діяльності в суспільстві, опанування чого дозволяє сформуванню визначеної системи компетентностей та досягти очікуваних результатів навчання з дисципліни.

Метою курсу філософії виступає формування філософської культури мислення та пізнання навколишнього світу, вміння логічно викладати власну думку, полемізувати, критично аналізувати явища духовно-суспільного життя.

Завдання дисципліни полягають у тому, щоб:

- ознайомити здобувачів вищої освіти із напрацюваннями світової філософської думки;
- дати виклад основних філософських концепцій, проблем в їх поліфонічному та плюралістичному звучанні;
- розвивати у здобувачів вищої освіти навички самостійного аналітичного підходу до суспільних явищ, духовних феноменів, прагнення до інтелектуально-духовного самовдосконалення і самореалізації;
- озброювати здобувачів вищої освіти основними вимогами, принципами та уявленнями сучасного наукового дискурсу, методології наукового пізнання.

Об'єкт: світ людини як форма самоусвідомлення та духовно-практичного освоєння нею оточуючого природного, суспільного, духовного світу.

Предмет: найзагальніші універсальні відносини в системі «людина-світ», всезагальні закономірності розвитку природи, суспільства, мислення.

Модуль 1. Філософія як специфічний тип знання

Тема 1. Сутність філософії та її роль у суспільстві

План

1. Коло філософських проблем. Предмет філософії.
2. Зародження філософії як світоглядної форми свідомості.
3. Структура та функції філософії.

Ключові поняття: міф, релігія, філософія, світогляд, історичний тип світогляду, розділи філософії, рівні світогляду, функції філософії.

Творчі завдання (тематика есе)

1. Філософія як фундаментальна основа духовної культури.
2. Особливості історичного зародження філософії. Філософія і міфологія.
3. Філософія, релігія та мистецтво як форми людського опанування світу.
4. Філософія і наука. Особливості взаємозв'язку.
5. Роль філософії в індивідуальному розвитку людини.
6. Соціально-культурні функції філософії.
7. Основні проблеми філософського осмислення на початку третього тисячоліття.

Питання для обговорення і самоконтролю:

1. Які особливості становища людини у світі і у чому полягає необхідність її самовизначення?
2. Назвіть характерні риси філософського мислення.
3. Яка проблема перебуває в центрі філософії і чому саме вона?
4. Які принципи класифікації філософських напрямів ви знаєте?
5. Охарактеризуйте основні елементи структури філософського знання (основні філософські дисципліни).
6. Які функції виконує філософія як сфера духовної культури?
7. Чи потрібна філософія у XXI ст., коли так бурхливо розвиваються наука та техніка?

Тестові питання для самостійної перевірки знань

1. Яке значення для філософії має історія філософії?

- A. Завдає шкоду   C. Є школою думки
B. Є архівом   D. Є налаштуванням інтелекту

2. Як називається вчення про буття?

- A. Онтологія   C. Праксеологія
B. Гносеологія   D. Антропологія

3. Вчення про людину має назву:

- A. Антропологія   C. Методологія

В. Гносеологія   Д. Аксиологія

4. Вчення про принципи та методи пізнавальної та практичної діяльності має назву:

А. Аксиологія   С. Онтологія

В. Методологія   Д. Логіка

5. Що означає термін "філософія"?

А. Любов до мудрості   С. Школа життя

В. Мудрість життя   Д. Вміння думати

6. Що є історично першою формою світогляду?

А. Релігія   С. Наука

В. Філософія   Д. Міф

7. Що є предметом філософії?

А. Все суще як ціле   С. Розум

В. Людина   Д. Субстанція

8. Що виступає як система найзагальніших знань, цінностей, переконань, практичних настанов, які регулюють відношення людини до світу?

А. Світогляд   С. Софізм

В. Синтез   Д. Семантика

9. Цілісна система поглядів на природу, суспільство, свідомість і пізнання, яку характеризує певна науковість та логічна незаперечливість має назву:

А. Релігія   С. Філософія

В. Міфологія   Д. Деонтологія

10. Буденний світогляд базується на...

А. життєвому досвіді і здоровому глузді

В. наукових здобутках щодо осягнення світу

С. логіко-раціональному способі мислення

Д. безумовному виконанні релігійних вимог

11. Філософське пізнання характеризується

А. практичною зорієнтованістю на вирішення важливих суспільних проблем

В. логіко-раціональним, дискурсивним мисленням

С. науковою об'єктивністю, нейтральністю, безвідносністю до людських інтересів

Д. художньо-образним, емоційним осягненням світу

Тема 2. Проблема людини у філософії

План

1. Проблема походження та буття людини в світі.
2. Єдність біологічного і соціального в людині.
3. Свобода та необхідність в житті людини.
4. Сенс життя і феномен духовності людини.

Ключові поняття: антропологія, свобода, фаталізм, волюнтаризм, духовність, особистість, сенс життя, воля, особистість, індивідуалізм, цінність, ціннісна система.

Творчі завдання (тематика есе)

1. Людина як проблема для самої себе.
2. Природа людини та її сутність.
3. Індивідуалізм як життєва орієнтація і філософська концепція.
4. Доля і життєвий шлях.
5. Ідеал людяності та цінність людського життя.
6. Буття людини як проблема філософської рефлексії.
7. Фаталізм та волюнтаризм і проблема свободної волі людини.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. В чому полягає проблематичність людського буття?
2. Яке співвідношення понять «людина» – «індивід» – «індивідуальність»?
3. Охарактеризуйте соціальне і біологічне в людині.
4. Наведіть основні характеристики форм людської діяльності.
5. Поясніть внутрішній зв'язок таких властивостей людини як неспеціалізованість, універсальність та свобода.
6. Окресліть філософські аспекти проблеми безсмертя людини.
7. Яке місце в духовному досвіді людства належить проблемі сенсу життя?

Тестові питання для самостійної перевірки знань

1. Філософський погляд, згідно з яким в основі розвитку природи і суспільства лежить воля людини, це:

- А. Волюнтаризм   С. Детермінізм;
В. Фаталізм   Д. Індетермінізм

2. Вибіркове ставлення до сукупності матеріальних, соціальних, духовних благ та ідеалів, що розглядаються як об'єкти мети й засади для задоволення потреб особи чи соціальної групи - це:

- А. Ціннісна орієнтація; В. Середовище; С. Цивілізація; Д. Теорія

- 3. Як називається філософська позиція, що визначає вищим благом метою життя насолоду?**
- A. Гедонізм   C. Догматизм
B. Індетермінізм   D. Плюралізм
- 4. Два протилежні підходи щодо походження людини**
- A. раціоналізм – дарвінізм
B. універсалізм – природоцентризм
C. прагматизм – еволюціонізм
D. креаціонізм – еволюціонізм
- 5. Протилежними поняттями є ...**
- A. волюнтаризм-фаталізм
B. догматизм-раціоналізм
C. непотизм-гедонізм
D. культура-цивілізація
- 6. Проблематизує людське буття той факт, що людина є істотою ...**
- A. розумною, свідомою
B. агресивною, злою
C. відкритою до світу, незавершеною
D. емоційною, яка керується настроями
- 7. Вивченням того, що для людини є суб'єктивно дорогим, значущим і чому це так, займається**
- A. антропологія   C. аксіологія
B. онтологія   D. гносеологія
- 8. Найглибшою основою, що спонукає людину до активності, діяльності, є ...**
- A. ідеали   C. потреби
B. інтереси   D. ціннісні орієнтації
- 9. Уперше в європейській філософії розгорнув ідеї про душу як сутність людини, про умови її свободи та щастя ...**
- A. Августин   C. Сенека
B. Анаксимандр   D. Сократ

Тема 3. Світогляд як найвища форма самоусвідомлення людини

План

1. Поняття світогляду та його структура.
2. Типологія світогляду. Специфіка філософського світогляду.
3. Принципи формування світогляду. Його роль у житті людини.
4. Історичні типи світобачення.

Ключові поняття: міфологія, антропоморфізм, синкретизм, релігія, есхатологія, світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння, песимізм, оптимізм, фаталізм, нігілізм, цинізм, шовінізм, ксенофобія, толерантність,

матеріалізм, ідеалізм, монізм, дуалізм, плюралізм, скептицизм, агностицизм.

Творчі завдання (тематика есе)

1. Світогляд як духовно-практичне освоєння світу людиною.
2. Світоглядна природа філософського знання.
3. Філософія як смислотворче ядро культури.
4. Філософія як методологія наукового пізнання.
5. Суспільно-історичний і особистісний характер світогляду.
6. Передфілософське значення міфології та релігії.
7. Філософія як спосіб життя.
8. Знання і віра: проблема розмежування.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. Дайте визначення світогляду. Зазначте його роль його у житті людини.
2. Назвіть і охарактеризуйте основні складові світогляду як інтелектуальної форми людського самоусвідомлення.
3. Як можна класифікувати світогляд за носієм і за рівнем світобачення та усвідомлення?
4. Яка специфіка філософського вирішення світоглядних питань?
5. Чи може бути світогляд науковим?
6. В чому полягає специфіка релігійного світогляду?
7. Чи існують в сучасному світі носії міфологічного світогляду?
8. Охарактеризуйте найважливіші особливості міфологічного, релігійного та буденного світогляду, та їх відмінність від філософського.
9. Які можна назвати особливості формування світогляду сучасної молоді людини?

Тестові питання для самостійної перевірки знань

1. **Релігійний світогляд належить до:**
А. дуалізму   С. ідеалізму
В. матеріалізму   D. не належить до жодного
2. **Буденний світогляд базується на:**
А. життєвому досвіді і здоровому глузді
В. науково-раціональному способі мислення
С. релігійних поглядах
D. емоційно-образних способах осягнення дійсності
3. **Міфологія щодо філософії виступає:**
А. принципово іншим типом мислення
В. тотожним типом мислення
С. духовним витоком, з якого філософія сприймала досвід узагальненого осягнення світу
D. більш складною за змістом світоглядною формою свідомості
4. **Релігію як історичний тип світогляду зближує з філософією:**

- A. віра в Бога як першоначало всього сущого
- B. обґрунтування з допомогою теоретизування та логіки своїх положень
- C. погляд у вічність, ціннісне сприймання життя, пошук найвищих цілей і смислів
- D. заклик до морального самовдосконалення людини, до перемоги добра над злом

5. **До структури світогляду входять такі складові:**

- A. монізм, дуалізм, плюралізм
- B. світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння
- C. міфологія, релігія, філософія
- D. абстракція, ідея, категорія

6. **Наріжним каменем для світогляду є:**

- A. знання про навколишній світ
- B. знання про суспільство і людину
- C. погляди на місце і роль людини в світі
- D. погляди на місце і роль суспільства в житті людини

7. **Перший історичний тип світогляду**

- A. міфологічний
- B. релігійний
- C. філософський
- D. науковий

8. **Яке з наведених питань є філософським**

- A. Що таке спадковість?
- B. Чи розширюється Всесвіт?
- C. Що таке свобода?

9. **До історичних типів світогляду належить:**

- A. романтичний
- B. етнічний
- C. міфологічний
- D. буденний

10. **Що є історично першою формою світогляду?**

- A. Релігія
- B. Міфологія
- C. Філософія
- D. Наука

Вправи для узагальнення знань з першого модулю

1. Зробіть мультимедійну презентації на тему «Філософія в системі духовної культури».

2. Прокоментуйте думки сучасного французького філософа Ж.-П. Сартра. Чи погоджуєтесь ви з ними? «Людина, засуджена до свободи, покладає тяжкість усього світу на свої плечі». «Людина – це єство, що спрямоване до майбутнього й усвідомлює, що воно проектує себе у майбутнє. Людина – це перш за все проект, що переживається суб'єктивно, а не мох, не пліснява і не цвітна ка- пуста. Нічого не існує до цього проекту, немає нічого на розумоосяжному небі, і людина стане такою, яким є її проект буття...

3. Спробуйте розташувати поняття таким чином, щоб у правому стовпчику було поняття протилежне за змістом, написаному у стовпчику зліва (його антагоніст).

Дух

Метафізика (як метод)

Ідеалізм

Догматизм

Гносеологічний реалізм

Раціоналізм

Плюралізм

Монізм

Ірраціоналізм

Матерія

Агностицизм

Діалектика

Релятивізм

Матеріалізм

Модуль 2. Історія філософської думки

Тема 4. Розвиток філософії від античності до Середньовіччя

План

1. Антична філософія: загальна характеристика, етапи розвитку, проблематика, найвідоміші представники
2. Виникнення та загальні риси середньовічної філософії. Апологетика. Патристика. Схоластика
3. Антропоцентризм та гуманізм філософії Відродження

Ключові поняття: антична філософія, апологетика, патристика, схоластика, креаціонізм, подвійна істина, геоцентризм, космоцентризм, натурфілософія, мілетська школа, еллінізм

Творчі завдання (тематика есе)

1. Проблема держави у вченнях античних філософів класичної доби
2. Морально-етичні проблеми в творчості античних філософів
3. Філософія середніх віків про проблему людини та її гріховність

Питання для обговорення та самоконтролю

1. Які етапи розвитку античної філософії?
2. Окресліть погляди Геракліта і Парменіда на буття.
3. Чому Платона вважають творцем першої універсальної філософської системи?
4. Що означає теоцентризм середньовічної філософії?
5. Які етапи в розвитку середньовічної філософії вам відомі?
6. В чому полягає відмінність між представниками реалізму і номіналізму в полеміці навколо універсалій.
7. Який новий погляд на людину і світ проголосили мислителі Відродження?
8. Причини та зміст радикальних змін у європейському світогляді при переході від античності до Середньовіччя.
9. Роль християнської патристики у формуванні ідейних засад середньовічного світобачення.
10. Які вихідні ідеї схоластики та пізньосередньовічної містики?
11. Окресліть історичний зміст концепції «подвійної істини».
12. Причини та зміст радикальних змін у європейському світогляді при переході від античності до Середньовіччя.
13. В чому полягає зміст і значення принципу «леза Оккама»?

Тестові питання для самостійної перевірки знань

1. Хто такий Сократ?

- A. Давньогрецький філософ - ідеаліст, учитель Платона
- B. Засновник Мілетської школи філософії

С. Християнський теолог, справив значне враження на середньовічну філософію

Д. Християнський філософ і теолог

2. Демокріт з Абдер - це:

А. Давньогрецький філософ, один із засновників атомістичної теорії

В. Християнський філософ і теолог

С. Давньогрецький філософ, вчитель Платона

Д. Засновник Елейської школи

3. Вчення про ідеї як про безтілесні сутності започаткував - хто?

А. Платон   С. Демокріт

В. Фалес   Д. Геракліт

4. Збірна назва філософських учень, розроблених у давньогрецькому та римському рабовласницьких суспільствах – це ...

А. Натурфілософія   С. Антична філософія

В. Мілетська філософія   Д. Кантіанська філософія

5. Поняття логосу ввів в філософію - хто?

А. Фалес   С. Демокріт

В. Геракліт   Д. Діоген

6. Фалес був представником якої філософської школи?

А. Мілетської школи   С. Абдерської школи

В. Ефеської школи   Д. Синопської школи

7. Вислів "Я знаю, що нічого не знаю" був улюбленим у кого з філософів?

А. Платона   С. Сократа

В. Геракліта   Д. Арістотеля

8. Яка головна риса античної філософії?

А. Антропоцентризм   С. Теоцентризм

В. Геоцентризм   Д. Космоцентризм

9. Захисники християнської релігії від критики з боку античних філософів – це ...

А. Софісти   С. Стоїки

В. Гностики   Д. Апологети

10. Філософів, які ввійшли в історію як "отці церкви" називають ...

А. Патристи   С. Гностики

В. Стоїки   Д. Схоласти

11. Напрямок у християнській філософії, який вважав, що загальні поняття існують як ідеї бога незалежно і до існування речей отримав назву ...

А. Реалізм   С. Концептуалізм

В. Номіналізм   Д. Екзистенціалізм

12. Що було головною рисою філософії середніх віків?

- A. Геоцентризм   С. Космоцентризм
В. Антропоцентризм   D. Геліоцентризм

13. Геніальним систематизатором схоластики вважають - кого?

- A. Августина Аврелія   С. Бернара Клервоського
В. П'єра Абеляра   D. Фому Аквінського

14. Основою пізнання релігійна філософія середніх віків вважала...

- A. Віру   С. Життя
В. Розум   D. Ідеал

17. Напрямок у християнській філософії, згідно з яким загальні поняття є лише іменами речей, які єдині і існують на справді, отримав назву ...

- A. Універсалізм   С. Номіналізм
В. Реалізм   D. Монізм

Тема 5. Філософія Нового часу – німецька класична філософія

План

1. Проблема людини і суспільства у філософії Просвітництва.
2. Німецька класична філософія: система – розум - діяльність

Ключові слова: Новий час, емпіризм, раціоналізм, методи наукового пізнання, індукція, дедукція, Просвітництво, пантеїзм, деїзм, сайєнтизм, «річ у собі», категоричний імператив.

Творчі завдання (тематика есе)

1. Раціональний зміст гегелівської діалектики.
2. Концепція нової науки Ф. Бекона.
3. Принципи універсального сумніву Рене Декарта і сучасна наука.
4. Емпіризм: сутність та проблеми.
5. Проблема людської діяльності у філософії Л. Фейєрбаха.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. Доведи вплив наукової революції XVII-XVIII ст. на подальший розвиток філософії.
2. Розкрийте риси, емпіризму та раціоналізму.
3. Визначите та обґрунтуйте сутність діалектики Гегеля.
4. Визначите найважливіші моменти французької філософії XVII ст.
5. Назвіть вихідні принципи етики І.Канта. Розкрийте гуманістичний потенціал категоричного імперативу.
6. Чому Вальтер стверджував, що якби Блґа не було, то його треба було вигадати?
7. Доведіть, що філософія Гегеля дійсно має системний, узагальнюючий характер. Визначите протиріччя між діалектичним методом і ідеалістичною системою Гегеля.

Тестові питання для самостійної перевірки знань

1. Які напрямки виділяють у філософії Нового часу:

- A. номіналізм, раціоналізм, емпіризм
- B. реалізм, сенсуалізм, емпіризм
- C. раціоналізм, сенсуалізм, емпіризм
- D. реалізм, раціоналізм, емпіризм
- E. номіналізм, сенсуалізм, реалізм

2. У “Новому Органоні” Ф. Бекон виділяє групу примар, що оточують розум людини. Це:

- A. примари роду, печери, ринку, театру
- B. примари театру, ринку, роду та мови
- C. примари роду, печери, театру та самої людини
- D. примари бджоли, мурахи, павука
- E. примари зовнішнього світу, внутрішнього світу та самої людини

3. Хто з філософів вважав, що людський розум перебуває у полоні хибних уявлень, забобонів, суб’єктивних суджень, які наче примари відволікають його від істини, заважають бачити речі такими, якими вони є?

- A. Р. Декарт   С. Дж. Берклі
- B. Ф. Бекон   D. Т. Гоббс   E. Д. Юм

4. Назвіть філософа, хто одним із перших з усією гостротою поставив проблему відчуження людини, розкрив суперечності суспільного розвитку, вбачаючи найбільшу ваду суспільства у нерівності людей:

- A. Ф. Вольтер   C. Ж.-Ж. Руссо
- B. Д. Дідро   D. Б. Спіноза

5. Хто є автором славнозвісного афоризму: „Знання – це сила...»?

- A. Т. Гоббс   C. Ф. Бекон
- B. Р. Декарт   D. І. Кант

6. Як назвав Ф. Бекон помилкові думки, які зумовлені індивідуальними особливостями людини, її вихованням, звичками?

- A. ідоли печери   C. ідоли ринку
- B. ідоли роду   D. ідоли театру

7. Назвіть релігійно-філософське вчення, що набуло поширення в епоху Просвітництва, і згідно з яким Бог, створивши світ, надалі не втручається у закономірний перебіг його подій:

- A. теоцентризм   C. пантеїзм
- B. деїзм   D. патристика

8. Яке з даних тверджень найменше відповідає філософії Р. Декарта?

- A. існує дві субстанції духовна і матеріальна
- B. атрибутами субстанцій є мислення і протяжність
- C. дедуктивний метод сформульований у чотирьох правилах

D. пізнання здійснюється через чуттєвий досвід

E. людина від народження має певні вроджені ідеї, які й становлять фундамент пізнання

9. Хто з філософів Нового часу у своїй методології виступає як проти схоластичного, абстрактно-спекулятивного пізнання, так і проти вузького емпіризму і свою позицію пояснює за допомогою алегоричного зображення трьох можливих шляхів пізнання (шлях павука, мурахи та бджоли)?

A. Р. Декарт   С. Дж. Берклі

B. Ф. Бекон   D. Дж. Локк

10. Родоначалником Німецької класичної філософії є:

A. Йоган Готліб Фіхте   С. Людвіг Фейєрбах

B. Георг Фрідріх Гегель   D. Іммануїл Кант

11. Яке твердження найбільш точно передає суть «категоричного імперативу» Канта?

A. чини так як ти хотів би, щоб інші не чинили

B. не чини взагалі, тому що не діяння є суть життя

C. чини завжди так, щоб ти міг бажати, щоб це правило стало твоїм і лише твоїм імперативом

D. чини завжди так, щоб ти міг бажати, щоб правило яким ти керуєшся у своїх діях стало всезагальним законом

E. чини так як чинив завжди і будеш чинити надалі не залежно, чи це морально

12. Хто з філософів, представників німецької класичної філософії, головною темою своєї творчості обрав критику релігії (насамперед християнства):

A. Гегель   С. Фіхте

B. Фейєрбах   D. Шеллінг

13. Хто з представників німецької класичної філософії відкидає кантівську „рід у собі” і починає своє вчення з безпосередньо даного факту – з інтуїції діяльного суб’єкта, або „Я”, яке поєднує в собі все, що може бути мислимим?

A. Гегель   С. Фіхте

B. Фейєрбах   D. Шеллінг

Тема 6. Сучасна світова та українська філософія

План

1. Зародження та особливості сучасної некласичної філософії.
2. Сцієнтизм та антропологічні напрями у новітній філософії.

3. Становлення та розвиток української філософської думки (XI-XVII ст.).
Філософія Григорія Сковороди.

4. Розвиток української філософської думки у XIX-XX ст.

Ключові поняття: феноменологія, психоаналіз, некласична філософія, філософія серця, екзистенціалізм, сцієнтизм, позитивізм, фрейдизм, постмодерн, модерн.

Творчі завдання (тематика есе)

1. Вихідні ідеї філософії А. Шопенгауера та С. К'єркегора.
2. Аналіз свідомості у феноменологічній філософії.
3. Ф. Ніцше та ідеї «філософії життя».
4. Неопозитивізм та його значення для розвитку методології наукового пізнання.
5. Філософія фрейдизму як явище духовної культури XX ст.
6. Провідні напрями релігійної філософії XX ст.
7. Засадничі ідеї аналітичної філософії.
8. Філософська думка Київської Русі в контексті давньоруської духовності.
9. Вплив постаті та ідей Г.С. Сковороди на розвиток духовної культури.
10. Філософія Києво-Могилянської академії.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. Назвіть основні напрями розвитку некласичної філософії та коротко їх охарактеризуйте.
2. Порівняйте ідеї неопозитивізму та постпозитивізму, виявіть в них спільне та відмінне.
3. Розкрийте зміст філософії фрейдизму.
4. Коротко охарактеризуйте основні ідеї видатних представників філософії екзистенціалізму.
5. В якій країні і коли зародилась філософія прагматизму?
6. Окресліть значення ідей філософської антропології та персоналізму для самоусвідомлення людини XX ст.
7. Зазначте особливості філософії доби постмодерну.
8. Охарактеризуйте роль братських шкіл у розвитку освіти та філософії в Україні.
9. Поясніть, в чому проявилась оригінальність основних філософських ідей Г. Сковороди.
10. Охарактеризуйте основні особливості української філософської думки в її історичному розвитку.
11. Чи можна вважати Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українку мислителями - філософами? Обґрунтуйте свою відповідь.
12. Окресліть зміст та значення «філософії серця» П. Юркевича.

Тестові питання для самостійної перевірки знань

1. Кому належить концепція "спорідненої праці"?

- A. Л. Українці
- C. П. Юркевичу;
- B. П. Кулішу
- D. Г. Сковороді

2. Представником «хутірської» філософії був...

- A. П. Куліш
- C. П. Юркевич
- B. Г. Сковорода
- D. Леся Українка

3. Вчення про людину як про мікрокосм в українській філософії започаткував ...

- A. Г. Сковорода
- C. П. Куліш
- B. Т. Шевченко
- D. І. Франко

4. Українським Сократом називають...

- A. П. Куліша
- C. І. Франка
- B. Г. Сковороду
- D. Т. Шевченка

5. Хто є автором твору "Слово про закон і благодать"?

- A. Ярослав Мудрий
- C. Григорій Палама
- B. Митрополит Іларіон
- D. Григорій Сковорода

6. Шопенгауер Артур – це ...

- A. Німецький філософ, ідеаліст, представник філософії життя
- B. Швейцарський психолог і філософ, творець теорії архетипів
- C. Німецький філософ, ідеаліст, представник німецької класичної школи
- D. Швейцарський філософ - матеріаліст, один із представників механістичного детермінізму

7. Конт Огюст – це ...

- A. Французький філософ, соціолог, один з засновників позитивізму
- B. Французький філософ та письменник, представник екзистенціалізму
- C. Французький астроном, математик та фізик, творець гіпотези походження сонячної системи
- D. Давньоримський філософ - ідеаліст, послідовник Платона

8. Який філософський принцип лежить в основі позитивізму?

- A. Феноменологія
- C. Герменевтика
- B. Психологія
- D. Сцієнтизм

9. Ніцше Фрідріх – це ...

- A. Німецький філософ, представник ірраціоналізму та волюнтаризму
- B. Засновник німецької класичної філософії
- C. Німецький філософ, представник класичного реалізму
- D. Християнський теолог, справив значне враження на середньовічну філософію

10. Як називається основна категорія екзистенціалізму, що позначає

внутрішнє буття людини, не пізнане, ірраціональне в людському "я", внаслідок чого людина є конкретною, неповторною особистістю?

А. Екзистенція	С. Трансценденція
В. Есенція	Д. Ідея

11. Хто є засновником психоаналізу?

А. Маркс	С. Кант
В. Фрейд	Д. Фіхте

Вправи для узагальнення знань з другого модулю

1. Зробіть мультимедійну презентацію на тему «Людина – світ» у неklasичній філософії.

2. Прокоментуйте думку Г. Сковороди щодо людини та її життєвої долі:

«Не можна знайти щастя поза собою, істинне щастя перебуває всередині нас. Безперервно думай, щоб пізнати себе. І оце – то є молитва, тобто розпалювання твоїх думок до цього. Це – крик твій, крик таємний... Оце і є бути щасливим – пізнати, знайти самого себе».

3. Ознайомтесь з поглядом італійського мислителя доби Відродження Піко делла Мірандоли і спробуйте прикласти його ключові положення до реалій сьогодення: «О чудове і величне призначення людини, якій дано досягти того, чого вона прагне, і бути такою, якою вона хоче! Тварини з утроби матері виходять такими, якими їм призначено залишитися назавжди... Тільки людині дав батько насіння і зародки, що можуть розвиватися по всякому. Який буде за ними догляд, такі вони принесуть квіти і плоди... Ти лише один, не стримуваний ніякою вузькістю меж, своєю сваволею окреслиш межі тієї природи, в чії руки я віддав тебе. Посеред світу поставив я тебе, щоб тобі легше було проникнути поглядом у навколишнє. Я створив тебе істотою не небесною, але і не земною, не смертною, але і не безсмертною, щоб ти, далекий від обмежень, сам собі зробився творцем і сам викував остаточно свій образ. Тобі дано можливість опуститися до рівня тварини, але також і можливість піднятися до рівня істоти богоподібної - винятково завдяки твоїй внутрішній волі».

4. Встановіть відповідність між історичними епохами та філософською проблематикою:

- 1) античність – а) розробка методології пізнання, гносеологізм
- 2) Середньовіччя – б) уявлення про всесвіт, космоцентризм
- 3) Відродження – в) теоцентризм, співвідношення віри і знання

4) Новий час – г) розуміння творчості як універсальної основи людської сутності, антропоцентризм

5) Визначте хронологічну послідовність появи філософських течій:
А. фрейдизм; В. марксизм; С. позитивізм; D. екзистенціалізм.

5. Закінчіть речення:

- 5.1. Зародки філософських ідей Стародавньої Індії можна зафіксувати у збірнику міфологічно-релігійного осмислення дійсності _____.
- 5.2. Згідно з поглядами ортодоксальних філософських шкіл Індії першопричинною основою світу є _____, а сутністю людини є _____.
- 5.3. Центральне місце у вченні Конфуція посідає концепція _____.
- 5.4. Ключовим поняттям у поглядах Лао-Цзи є _____.
- 5.5. Давньогрецька філософія за своїм характером була _____.
- 5.6. За своїм характером філософія Середньовіччя була _____.
- 5.7. Рушійною силою, джерелом і засобом перетворення світу на раціональних засадах мислителі Просвітництва вважали _____.
- 5.8. Філософію уперше почали викладати як окрему дисципліну у такому навчальному закладі України як _____.
- 5.9. К. Маркс вважав, що в основі суспільного виробництва лежить _____ — це органічна єдність продуктивних сил і виробничих відносин.
- 5.10. За концепцією Ф. Ніцше, основою життя є _____.
- 5.11. Екзистенція є буттям, яке, усвідомлюючи свою кінцевість, спрямоване до _____.
- 5.12. Напрямок у філософії, який започаткував О. Конт має назву _____.
6. Кому належать ці висловлювання і в чому їх філософський зміст?
- 6.1. «Все тече, все змінюється»
  - 6.2. «Пізнай самого себе»
  - 6.3. «Платон мені друг, але істина дорожча»
  - 6.4. «Дао породжує речі»
  - 6.5. «Бог – це число чисел»
  - 6.6. «Зрозумій аби повірити»
  - 6.7. «Знання – сила»
  - 6.8. «Дій згідно з таким принципом поведінки, який водночас може стати загальним законом»
  - 6.9. «Крізь любов та віру людина пізнає себе»

6.10. «Філософи лише по-різному пояснювали світ, але справа полягає в тому, щоб змінити його»

6.11. «Існування передує сутності»

6.12. «Щастя – це бути сильним».

7. Хто з філософів написав який твір?

1. Іларіон	1. «Сад божественних пісень»
2. Конфуцій	2. «Буття і час»
3. Г. Сковорода	3. «Курс позитивної філософії»
4. О. Конт	4. «Луньої»
5. М. Хайдеггер	5. «Слово про Закон і Благодать»
6. Ж.-П. Сартр	6. «Новий Органон»
7. Платон	7. «Міркування про метод»
8. Августин	8. «Політика»
9. Арістотель	9. «Екзистенціалізм — це гуманізм»
10. Ф. Бекон	10. «Сума теології»
11. Р. Декарт	11. «Держава»
12. Фома Аквінський	12. «Про град Божий»

Модуль 3. Систематична філософія

Тема 7. Філософське уявлення про світ

План

1. Світ. Картина світу як світоглядне уявлення. Типи картин світу.
2. Буття. Сучасний погляд на характер та форми буття.
3. Проблема першоначала світу.

Ключові поняття: картина світу, рух, простір, буття, матерія, субстанція, атрибути матерії, дух, ідеалізм, матеріалізм, дуалізм, монізм.

Творчі завдання (тематика есе)

1. Проблема буття і способи її осмислення.
2. Основні функції поняття буття у філософії.
3. Історичний розвиток уявлень про світ і світобудову.
4. Сучасна космологія та квантова фізика про структуру світобудови.
5. Суперечливий характер людського буття.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. Хто з античних філософів уперше зробив «буття як таке» предметом осмислення? Яких висновків він дійшов?
2. Кому з давньогрецьких філософів належить думка, що сутність буття полягає у вічному становленні?
3. Згадайте визначення буття у німецькій класичній філософії.
4. Яке співвідношення між поняттями «буття», «субстанція», «матерія»?
5. Чому діяльність постає основою буття людини?
6. Як співвідносяться поняття «рух» і «розвиток»?
7. Яка з концепцій світобудови – матеріалістична чи ідеалістична – особисто для вас є близькою? Обґрунтуйте відповідь
8. У чому проявляється значення проблеми буття для філософії?

Тестові питання для самостійної перевірки знань

1. Самостійна сутність, яка самодостатня для власного існування...

A. Емпірія	C. Субстанція
B. Буття	D. Матерія

2. Сукупність всіх станів об'єктів світу в минулому, теперішньому та майбутньому - це:

A. Еклектика	C. Реальність (дійсність)
B. Софістика	D. Ідеальність

3. Об'єктивне існування будь-яких предметів чи явищ незалежно від свідомості людини, складає:

A. Об'єктивну реальність	C. Соціальну реальність
B. Суб'єктивну реальність	D. Суб'єктивне відчуття

4. Повна відсутність будь - чого складає...

2. Рух як спосіб існування світу. Сучасні уявлення про форми руху.

Ключові слова: буття, матерія, простір, час, небуття, рух.

Питання для обговорення і самоконтролю:

1. У чому полягає єдність перервності та неперервності простору і часу? Наведіть приклади.
2. Назвіть філософські та фізичні властивості простору та часу. Покажіть їх спільні риси та відмінності. Чому простір має зворотний характер, а час – незворотний?
3. Чому «світ» - це завжди цілий?
4. Які є форми (сфери) буття та в чому полягають їх особливості?
5. Проаналізуйте зміст категорій (субстанція, простір, час, причинність тощо) як структури буття.

Творчі завдання (тематика есе):

1. Сучасна наука про системну організацію матерії
2. Еволюція філософських уявлень про субстанції світу
3. Моделі світу як Всесвіту
4. Рух і розвиток в світлі теорії самоорганізації
5. Соціально-історичний час і простір

Тестові питання для самостійної перевірки знань

1. Єдиний спосіб існування матерії - це:

A. Простір	C. Атрибут
B. Час	D. Рух

2. Час та простір є відношеннями, які виникають у взаємодії матеріальних об'єктів вважає...

A. Субстанціональна теорія	C. Догматична теорія
B. Реляційна теорія	D. Екзистенціальна теорія

3. Ознаки часу як всезагальної форми буття -

A. протяжність, метричність	C. структурність, упорядкованість
B. тривалість, незворотність	D. єдність перервності і неперервності

4. Як називається необхідна, суттєва, від'ємна властивість предмета або явища, без якої вони не мають своєї визначності і не можуть ні існувати, ні мислити?

A. Атрибут	C. Час
B. Простір	D. Абстракція

5. Форма буття матерії, яка виражає тривалість існування матеріальних об'єктів і послідовність змін об'єктів в процесі їх розвитку – це ...

A. Час	C. Вимір
B. Простір	D. Рух

6. Форма буття матерії, яка характеризує її тривалість, структуру,

взаємодію елементів всередині матеріальних об'єктів і взаємозв'язок матеріальних об'єктів між собою – це ...

- A. Простір
- C. Вимір
- B. Рух
- D. Час

7. Стан руху, що не порушує якісну специфіку предмета має назву:

- A. Абсолютний рух
- C. Спокій
- B. Відносний рух
- D. Перервний рух

8. Назвіть одну з основних властивостей руху:

- A. Універсальність
- C. Стабільність
- B. Послідовність
- D. Суб'єктивність

9. Що характеризує простір як філософську категорію?

- A. Для простору як форми буття матерії притаманні такі властивості як протяжність, структурність, що існують у взаємодії.
- B. Простір не реальність світу речей, а спосіб, яким ми сприймаємо речі.
- C. Простір не відноситься до числа фундаментальних категорій, так як не володіє їх основними властивостями – проходить через всі шари реального світу.
- D. Простір – це протяжність матерії у думці.
- E. Це спосіб існування матерії, що вказує на тривалість і послідовність перебігу процесів та явищ.

10. Що означає час як філософська категорія?

- A. Час існує не в самих речах, а тільки в мисленні.
- B. Час є спосіб руху, тому що ми зображуємо в русі те, що відбувається раніше чи пізніше, чи послідовність.
- C. Час відображає координацію об'єктів, що змінюють один одне в одному й тому ж місці.
- D. Час – це спосіб існування матерії, що вказує на тривалість і послідовність перебігу процесів та явищ.

11. Що лежить в основі існування матерії?

- A. Атом
- C. Кварк
- B. Апейрон
- D. Плазма

12. Що означає поняття „матерія”?

- A. Матерія є постійна можливість відчуття.
- B. Матерія – фундаментальна похідна категорія філософії для визначення об'єктивної реальності, яка дана нам в відчуттях.
- C. Матерія є лише символ, що відображає відчуття різних почуттів.
- D. Матерія є абсолютно незмінна субстанція.
- E. Матерія – абстракція для позначення всього існуючого.

План

1. Свідомість: поняття, виникнення, природа, сучасні уявлення про підгрунття свідомості.
2. Свідомість і мова, свідомість і праця.
3. Структура, ознаки, функції свідомості.
4. Суспільна свідомість: форми, функції, взаємозв'язок.

Ключові слова: свідомість, свідомість і мова, свідомість і праця, підсвідоме, над свідоме, несвідоме, індивідуальна свідомість, групова свідомість, суспільна свідомість, форма суспільної свідомості, внутрішній світ людини.

Творчі завдання (тематика есе)

1. Предметність та рефлексивність свідомості
2. Еволюція філософських уявлень про сутність та походження свідомості.
3. Свідомість та духовний світ людини.
4. Свідомість та несвідоме.
5. Ментальність та свідомість.
6. Проблема взаємозв'язку індивідуальної та суспільної свідомості.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. Як можна обґрунтувати суспільно-історичну сутність свідомості?
2. Якими якісними ознаками відрізняється психіка людини від психіки тварини?
3. Як ви розумієте співвідношення відображення та свідомості?
4. Яку роль в житті людини відіграє несвідоме?
5. Що означає положення про те, що свідомість не тільки відображає світ, але й створює його?
6. Проаналізуйте тлумачення свідомості на різних етапах розвитку філософії.
7. У чому полягає взаємозв'язок мови та свідомості?
8. Охарактеризуйте визначальні ознаки свідомості.

Тестові питання для самостійної перевірки знань

1. **Людський мозок сам по собі, яким він виходить із лона природи...**
  - A. вже є органом людської свідомості.
  - B. по мірі біологічного розвитку всього організму стає органом людської свідомості.
  - C. не завжди і не обов'язково виступає як орган людської свідомості.
  - D. містить в собі таку потенційну можливість, яка реалізується при залученні людини до суспільного життя через працю, спілкування, культуру тощо.
2. **Свідомість не фіксується за допомогою приладів або індикаторів, не підлягає чуттєвому спостереженню. Яка властивість свідомості це**

характеризує?

- A. Віртуальність
- C. Соціальність
- B. Ідеальність
- D. Матеріальність

3. Несвідоме – це сукупність психічних явищ, станів і дій, що лежать поза сферою людського розуму, без звітних і не піддаються в даний момент контролю свідомості. Хто вперше провів концептуальний аналіз зазначеного поняття?

- A. Платон
- C. К. Г. Юнг
- B. Арістотель
- D. З. Фрейд

4. Свідомість - це властивість високоорганізованої матерії. Яка позиція відображає дане твердження?

- A. Дуалізм
- C. Ідеалізм
- B. Монізм
- D. Матеріалізм

5. Одна з філософських позицій відстоює думку про первинність свідомості стосовно матерії. Яка це позиція?

- A. Дуалізм
- C. Матеріалізм
- B. Ідеалізм
- D. Монізм

6. Суспільна свідомість - це

- A. Сума безлічі індивідуальних свідомостей.
- B. Відображення суспільного буття.
- C. Теорія, висунута ідеологами для виправдання політики свого класу.
- D. Сукупність звичок, звичаїв традицій.

7. Приписування неживій природі здатності відчувати, мислити - це

- A. Свідомість
- C. непотизм
- B. Пантеїзм
- D. Гілозоїзм

8. До складу свідомості входять:

- A. усі зазначені нижче елементи
- B. емоції, пам'ять, потреби, мотиви
- C. стимули, бажання, характер
- D. свобода, права, обов'язки
- E. природні імпульси, інстинкти

Тема 10. Пізнання як предмет філософського аналізу

План

1. Поняття, структура пізнання.
2. Єдність чуттєвого і раціонального в пізнанні.
3. Проблема істини. Роль практики у пізнанні.

Ключові поняття: пізнання, знання, гносеологія, епістемологія, методологія, раціональність, істина, форми наукового пізнання, джерело пізнання, сенсуалізм, емпіризм, раціоналізм.

Творчі завдання (тематика есе)

1. Знання та його предмет. Роль знання в житті людини та суспільства.
2. Проблема критеріїв істини. Основні епістемологічні та етичні концепції.
3. Соціальні форми пізнавальної діяльності.
4. Пізнання як вид духовної діяльності.
5. Основні принципи та характеристики сучасного наукового пізнання.
6. Інтуїція у процесі пізнання та творчості.
7. Істина, правда та омана у пізнанні та практичному житті.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. Як Ви уявляєте собі процес пізнання?
2. Які види пізнання ви знаєте? Стисло охарактеризуйте кожен з них.
3. Яка структура пізнавального процесу?
4. Яке питання в гносеології постає як центральне?
5. Наведіть приклади діалектичного, метафізичного, догматичного, софістичного та еклектичного методів мислення.
6. Наведіть з власного досвіду приклади взаємного впливу наукового, мистецького та життєво-практичного пізнання в процесі формування пізнавальних образів дійсності. Обґрунтуйте свою думку.
7. Чи завжди збігаються істина і життєва правда? Поясніть та обґрунтуйте свою відповідь.

Тестові питання для самостійної перевірки знань

1. **Філософський напрям, який вважає, що світ не можна пізнати...**
А. Антропологізм   С. Агностицизм
В. Екзистенціалізм   D. Теїзм
2. **Як називається в гносеології вчення, яке обстоює обмеженість раціонального пізнання, протиставляє йому інтуїцію, віру, інстинкт як основні види пізнання?**
А. Ірраціоналізм   С. Індуктивізм
В. Позитивізм   D. Ідеалізм
3. **Вчення про те, що основі пізнання та діяльності людини лежить розум, має таку назву:**
А. Раціоналізм   С. Пантеїзм
В. Дуалізм   D. Об'єктивний ідеалізм
4. **Засновником раціоналізму був:**
А. Б. Спіноза   С. Л. Фейєрбах
В. Ф. Бекон   D. Р. Декарт
5. **Метод та напрям в пізнанні з яким в основі пізнання лежить досвід, який одержують в процесі чуттєвого пізнання - це:**
А. Емпіризм   С. Ідеалізм

- В. Раціоналізм   Д. Догматизм
- 6. Здатність матеріальних систем відтворювати в самих себе властивості інших матеріальних систем, які з ними взаємодіють - це:**
- А. Відображення   С. Матерія
В. Рух   Д. Чуттєвість
- 7. Зміст людських знань, який не залежить від суб'єкта, отримав назву ...**
- А. Об'єктивна істина   С. Обов'язок
В. Плюралізм   Д. Волюнтаризм
- 8. Прояв цілеспрямованості активного відображення об'єктивного світу в свідомості людей, зумовлений суспільно - історичною практикою, має назву ...**
- А. Індукція   С. Дедукція
В. Абстракція   Д. Пізнання
- 9. Неповне, неточне відображення об'єкта, яке внаслідок своєї незавершеності і неточності змінюється, поглиблюється, уточнюється в процесі розвитку пізнання - це:**
- А. Конкретна істина   С. Абстрактна істина
В. Абсолютна істина   Д. Фіктивна істина
- 10. Як називається ознака істини, за якою істинність того чи іншого твердження залежить від умов, місця та часу, а також тільки в певний визначений теорії системи, відліку, тощо:**
- А. Конкретність   С. Обґрунтованість
В. Абстрактність   Д. Теоретичність
- 11. Принцип, який виводить усе пізнання із чуттєвого досвіду:**
- А. сенсуалізм   С. раціоналізм
В. емпіризм   Д. агностицизм

Тема 11. Наукове пізнання

План

1. Види наукових досліджень
2. Загальнонаукові теоретичні та емпіричні методи пізнання.
3. Форми наукового пізнання: ідея, проблема, гіпотеза, концепція, теорія.
Науковий закон
4. Специфіка пізнання соціальної дійсності

Ключові поняття: наукове пізнання, раціональність, емпіризм, факт, ідея, проблема, гіпотеза, теорія, науковий закон, опис, спостереження, вимірювання, порівняння, експеримент, аналіз і синтез, індукція і дедукція, формалізація, ідеалізація, сходження від абстрактного до конкретного, аналогія, узагальнення, класифікація, моделювання, структурно-

функціональний підхід, системний підхід, історичний підхід, алгоритмічний підхід.

Творчі завдання (тематика есе)

1. Поняття раціональності та її необхідність для наукового пізнання.
2. Дискурсивність мислення як особливість наукової раціональності.
3. Пояснення, обґрунтування, розуміння в акті наукової раціональності.
4. Наукова творчість: сутність, зміст, критерії.
5. Роль особистісних якостей вченого-дослідника у науковому пізнанні.
6. Наукові поняття: сутність, роль у побудові теорії, умови запровадження до обігу.
7. Гіпотетико-дедуктивний метод як основний у сучасному науковому дослідженні.
8. Реальність як продукт соціокультурного освоєння світу і особливості її вивчення.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. Розкрийте зміст загальнонаукових методів пізнання (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, моделювання).
2. Охарактеризуйте основні форми наукового пізнання.
3. Хто має рацію у розв'язанні проблеми істинного знання – прибічники сенсуалізму, раціоналізму чи інтуїтивізму? Ваші аргументи.
4. Охарактеризуйте основні принципи та закони діалектики. Запропонуйте приклади із життєвої практики.
5. Які прикметні ознаки наукового пізнання?
6. Які види наукового пізнання ви знаєте?
7. Назвати рівні наукового пізнання.
8. Що належить до форм наукового пізнання?
9. В чому полягає відмінність між загальнонауковими та спеціальними методами у науковому пізнанні?
10. Чим зумовлена специфіка пізнання соціальної дійсності?
11. Чим збагачує наукове пізнання історичний підхід у дослідженні?
12. Назвіть і поясніть принципи системного підходу.

Тестові питання для самостійної перевірки знань

1. Перевірка на справжність, встановлення істини отримала назву:

- A. Верифікація   C. Вотум
B. Волюнтаризм   D. Вето

2. Форма і засіб наукового пізнання, що є єдністю двох змістовних елементів знання про пізнання і перетворення можливості наукового відкриття - це:

- A. Ідея   C. Концепція

В. Гіпотеза   Д. Проблема

3. Форма наукового пізнання, за допомогою яких формується один з можливих варіантів вирішення проблеми, істинність якої ще не встановлена і не доведена - це:

А. Гіпотеза   С. Теорія
В. Концепція   Д. Ідея

4. Як називається найбільш адекватна форма наукового пізнання, система достовірних, глибоких і конкретних знань про дійсність, яка має струнку логічну структуру і дає цілісне, синтетичне уявлення про закономірності та суттєві характеристики об'єкта - це:

А. Теорія   С. Концепція
В. Гіпотеза   Д. Ідея

5. Як називається певна система фіксування та реєстрації властивостей і зв'язків досліджуваного об'єкта в природних умовах або умовах експерименту:

А. Спостереження   С. Методика
В. Вимірювання   Д. Моделювання

6. Метод емпіричного рівня наукового пізнання, спосіб чуттєво – предметної діяльності, коли явища вивчаються за допомогою дозвільно обраних чи штучно створених умов - це:

А. Експеримент   С. Абстрагування
В. Аналіз   Д. Узагальнення

7. Розчленування предмета на його складові частини (сторони, ознаки, властивості, відношення) з метою їх всебічного вивчення - це:

А. Аналіз   С. Абстрагування
В. Синтез   Д. Узагальнення

8. Об'єднання раніше виділеннях частин (сторони, ознаки, властивості, відношення) предмета в єдине - це:

А. Узагальнення   С. Синтез
В. Абстрагування   Д. Умовивід

9. Суб'єктом пізнання є

А. людина   С. духовні, ідеальні сутності
В. природа   Д. інформаційно-комп'ютерні мережі

10. Виявлення сутності речей і всебічне їх пояснення – це

А. закон   С. судження
В. поняття   Д. концепція

Тема 12. Філософський аналіз науки і техніки

План

1. Поняття науки, її структура та функції

2. Історичні етапи та сучасні концепції розвитку науки
3. Філософські основи та етика науки
4. Поняття техніки та її функції
5. Концепції науково-технічної революції, технократії, технологічного детермінізму, технофобії

Ключові поняття: проблема демаркації, принцип верифікації, фальсифікаціонізм, парадигма, нормальна наука (за Т. Куном), дослідницька програма (за І. Лакатосом), принцип проліферації, епістемологічний анархізм, сцієнтизм, антисцієнтизм, наукова революція, техніка, науково-технічна революція, технократія, технологічний детермінізм, науково-технічний прогрес, технофобія, етос науки (за Р. Мертоном).

Творчі завдання (тематика есе)

1. Філософія науки в системі філософського знання.
2. Становлення перед науки у стародавніх цивілізаціях.
3. Світоглядні установки новоєвропейської науки.
4. Емпіричний та теоретичний рівень наукового знання.
5. Особливості та форми наукової комунікації.
6. Концепції сцієнтизму та антисцієнтизму про роль науки у розвитку суспільства.
7. Специфіка природознавчих та технічних наук.
8. Фундаментальні і прикладні дослідження в технічних науках.
9. Мова науково-технічного стилю.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. Дати визначення науки та розкрити її складові?
2. Чому наука є особливим типом виробництва знання?
3. Які соціальні функції покладені на науку?
4. Які історичні віхи в розвитку світової науки ви знаєте?
5. Які етичні засади вченого на цей час є загальноновизнаними?
6. Коли зародилась філософія техніки і відокремилась як самостійна галузь філософського знання? Порівняйте позитивні та негативні наслідки науково-технологічного панування в житті сучасної людини.

Тестові питання для самостійної перевірки знань

1. Соціальне призначення науки

А. виховання	С. пізнання
В. освіта	Д. перетворення

2. В перекладі з грецької мови «майстерність щось штучне створювати з природного матеріалу» має назву...

А. мистецтво	С. наука
В. творчість	Д. техніка

3. Погляд, що технічний прогрес все більше пригнічує людину, перетворює її на залежну від техніки істоту, властивий...

- A. технократії   С. техноманії
В. технофобії   D. технологічному детермінізму

4. Вчений має пропонувати альтернативний, порівняно з існуючими, шлях розв'язання наукової проблеми і у такий спосіб розвивається вся наука – відбивається в понятті...

- A. парадигма   С. верифікація
В. проліферація   D. інтерпретація

5. Ознаки наукового знання

- A. дискретність, еkleктичність, гіпотетичність
В. трансцендентність, суб'єктивність, інтуїтивність
С. об'єктивність, предметність, обґрунтованість
D. стереотипність, повага до авторитетних думок

6. Філософська концепція, згідно з якою наукові теорії та поняття є продуктами угоди між вченими:

- A. креаціонізм   С. критицизм
В. концептуалізм   D. конвенціоналізм

7. Положення про те, що вчений діє раціонально, якщо у своїй діяльності дотримується певної дослідницької програми, висунув:

- A. К. Поппер   С. І. Лакатос
В. Т. Кун   D. П. Фейєрбенд

8. Згідно з технологічним детермінізмом науково-технічний прогрес справляє визначальний вплив на:

- A. матеріальне виробництво, розвиток соціальної структури, політичних і духовних процесів у суспільстві.
В. продуктивність праці та ефективність матеріального виробництва.
С. розвиток соціально-політичних змін у суспільстві.
D. стан і розвиток духовно - ідеологічної сфери суспільства.

Тема 13. Суспільство як предмет філософського аналізу

План

1. Поняття суспільства. Проблема його походження.
2. Рушійні сили суспільного розвитку.
3. Зміст сфер суспільного життя.
4. Діяльність як спосіб існування соціального.

Ключові слова: суспільство, рушійні сили суспільного розвитку, сфери суспільного життя, соціальна діяльність.

Творчі завдання (тематика есе)

1. Соціальний простір і час: основні закономірності розвитку.

2. Традиції як форми соціального відтворення.
3. Суспільні суперечності та шляхи їх вирішення.
4. Специфіка соціальної структури українського суспільства.
5. Історична генеза соціальних спільнот.
6. Суспільство як процес.
7. Громадське суспільство та його інститути.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. У чому полягає специфіка законів розвитку суспільства порівняно з законами розвитку природи.
2. Суспільство – частина природи. Закони загального діють на його складові частини. Чому законів природи недостатньо для функціонування та розвитку суспільства.
3. Назвіть основні сфери суспільства. Покажіть їх взаємозв'язок та взаємообумовленість.
4. Дайте характеристику основних концепцій історії, розкрийте їх світоглядне та методологічне значення для суспільствознавства.
5. Охарактеризуйте сучасні підходи до розуміння суспільства.
6. Що відрізняє суспільство як систему від інших систем?
7. Доведіть, що суспільство – система, що самоорганізується та саморозвивається.

Тестові питання для самостійної перевірки знань

- 1. До якої сфери суспільства належать люди з їх трудовими навичками та вміннями:**

А. соціальної	С. духовної;
В. політичної	Д. економічної

- 2. Влада є суттєвою ознакою підсистеми:**

А. соціальної	С. політичної
В. духовної	Д. економічної

- 3. Філософія історії вивчає:**

- А. структуру і механізм функціонування суспільства
- В. історію людського суспільства
- С. історію становлення і розвитку людини
- Д. мету і сенс історичного процесу

- 4. Джерелом формування соціальності, а відтак і суспільства є:**

А. знання	С. діяльність
В. емпіричний досвід	Д. моральні якості правлячої еліти

- 5. Джерелом формування соціальності, а відтак і суспільства є:**

А. знання	С. діяльність
В. емпіричний досвід	Д. моральні якості правлячої еліти

традиційного і сучасного типу суспільства ?

9. Яке коло проблем виникає в суспільстві і житті людини, коли необхідно робити цивілізаційний вибір?

Тестові питання для самостійної перевірки знань

1. Цивілізація – це...

- A. спосіб буття культури
- B. універсальна передумова культури
- C. не пов'язана взагалі з культурою
- D. паралельне явище в історії суспільства

2. Культура щодо суспільства...

- A. прискорює його розвиток
- B. гальмує його розвиток
- C. може прискорювати, а може й гальмувати його розвиток
- D. не впливає на суспільний розвиток

3. Уперше слово «культура» у зв'язку з духовно-практичним розвитком людини вжив:

- A. Платон   C. Цицерон
- B. Арістотель   D. Гегель

4. Вчені, які розглядали всесвітній історичний процес як виникнення, співіснування і загибель самотніх автономних цивілізацій:

- A. Данилевський, Шпенглер, Тойнбі
- B. Абельяр, Августин, Аквінський
- C. Маркс, Енгельс, Ленін
- D. Кант, Конт, Донцов

Тема 15. Суспільство. Природа. Майбутнє

План

1. Суспільство і природа.
2. Вчення В.І. Вернадського про ноосферу як основа сучасного екоорієнтованого природокористування.
3. Глобальні проблеми сучасності: сутність та шляхи їх вирішення.
4. Поняття соціального передбачення та прогнозування майбутнього.

Ключові поняття: природа, історичні форми взаємодій в системі «суспільство–природа», коеволюція, екологоорієнтоване природокористування, глобальні проблеми сучасності, соціальне передбачення, методи соціального прогнозування майбутнього.

Творчі завдання (тематика есе)

1. Методологія наукового передбачення.
2. Утопія і соціальне конструювання.

3. Синергетичний підхід до прогнозування.
4. Ноосферна концепція мистецтва в контексті прогностичного досвіду.
5. Життя та творчість В.І. Вернадського.
6. Соціальні та екологічні наслідки науково-технічної революції.
7. Соціально-культурні та морально-етичні причини екологічної кризи.
8. Науково-технічний прогрес у концепції сталого розвитку.
9. Глобалізація суспільного життя як закономірність розвитку сучасної цивілізації.
10. Основи екологічної етики.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. Охарактеризувати відносини в системі «суспільство – природа».
2. В чому полягає сутність глобальних проблем сучасності?
3. Які глобальні проблеми, на ваш погляд, найбільшою мірою загрожують майбутньому людства?
4. Що нового для розуміння оптимальних принципів природокористування внесло вчення В.І. Вернадського про ноосферу ?
5. Які шляхи розв'язання екологічної проблеми в світі є найбільш актуальними в наш час?
6. Які види соціального передбачення ви знаєте?
7. За допомогою яких методів забезпечується прогнозування майбутнього ?
8. В чому полягає відмінність між науковим прогнозуванням і передбаченням у позараціональних і ірраціональних духовних і соціальних практиках?

Тестові питання для самостійної перевірки знань

1. До глобальних проблем належать:

- A. занепад одвічних моральних цінностей
- B. екологічна, демографічна
- C. забезпечення соціальних і політичних прав людини
- D. міграція, змішування рас, націй

2. Глобальними називають проблеми, тому що вони...

- A. тотально загрожують існуванню окремої людини
- B. зачіпають усі країни світу, постають перед усім людством
- C. за своєю суттю пов'язані з іншими гострими проблемами сучасності
- D. сигналізують нам, що людство перейшло до етапу глобалізованого світу

3. Вчені, які досліджували вплив науки і техніки на сучасне суспільство, розробили концепції «постіндустріального», «технотронного» суспільства:

- A. Г. Тард, Б. Лебон, Е. Тейлор
- B. Е. Леруа, Т. Мор
- C. З. Фрейд, К. Хорні, К. Юнг

D. Дж. Гелбрейт, Д. Белл, О. Тоффлер

4. Поняття «глобальні проблеми сучасності» з'явились у науковому обігу:

A. на початку 20-го ст.

B. наприкінці 60-х рр. 20 ст.

C. наприкінці 20 ст.

D. на початку XXI ст

5. Суспільство і природа:

A. існують незалежно одне від одного

B. в окремих випадках взаємодіють між собою

C. існують в тісному взаємозв'язку

D. взаємно виключають один одного

6. Вчення про ноосферу, яке закладає підвалини сучасного екологічного мислення, розробив:

A. П. Грабовський   C. В. Вернадський

B. І. Мечніков   D. С. Подолинський

Вправи для узагальнення знань з третього модулю

1. На прикладах із життя спробуйте підтвердити думку М. Мамардашвілі стосовно особливості феномену культури: «Культура – не сукупність готових цінностей і продуктів, що лише чекають ужитку та усвідомлення. Це здатність і зусилля людини бути, це таке володіння живими розрізненнями, що безперервно, знову і знову відновлюється і розширює свої межі».
2. Зробіть мультимедійну презентацію на тему: «Проблема істини в пізнанні. Основні концепції істини та їх оцінка».
3. Знання з яких конкретних наук варто залучити до складання сучасної наукової картини світу і чому? Підготуйте для обговорення в групі і подальшого захисту схему міждисциплінарних взаємодій, які необхідні для складання наукової картини світу.
4. Закінчить речення:
  1. Ключовим поняттям для формування філософської картини світу виступає _____
  2. Матеріалізм вважає, що свідомість генетично пов'язана з такою всезагальною властивістю матерії як _____
  3. Практика виступає джерелом, основою та метою пізнання тому, що _____
  4. Сферою дослідницької діяльності, що спрямована на виробництво нових знань про природу, суспільство і мислення, є _____
  5. Суспільні відносини між людьми виникають в процесі їхньої _____
  6. Характер способу виробництва залежить від _____
  7. Закон про народонаселення сформулював у XVIII ст. _____
5. Французький просвітник Вольтер стосовно осмислення сенсу та напрямів історичного розвитку запровадив поняття _____
6. Чому Г. Гегель мав рацію, коли писав: «Віра – це також знання, але своєрідне за формою»? 6. Підготуйте презентацію на тему: «Сталий розвиток суспільства».
7. Які методи наукового пізнання емпіричного та теоретичного рівня застосовує у своїй практичній діяльності агроном, технолог з переробки продукції тваринництва, інженер-механік, інженер-енергетик, спеціаліст з публічного управління та адміністрування, фахівець з банківської справи та страхування?
8. Науково-технічна картина світу вченими визначається як цілісний опис світу техніки, що заснований на вихідних парадигмах (фундаментальних

принципах) наукового комплексу епістемології технічної реальності і що функціонує, в першу чергу, в науковій сфері, а також що включає систему законів, категорій і принципів, які дають узагальнені уявлення про об'єкти техніки і технічні процеси. Підготуйте есе, якою ви бачите сучасну науково-технічну картину світу.

Список рекомендованих джерел

1. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Філософія : підручник. Харків : Право, 2023. 424 с.
2. Литвинчук О. В., Муляр В. І. Філософія : навч. посібник. Житомир : Житомирська політехніка, 2022. 403 с
3. Петрушенко В. Л. Філософія. Вступ до курсу. Історія світової та української філософії. Фундаментальні проблеми сучасної філософії : навч. посіб. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2022. 596 с.
4. Бліхар В. С., Цимбалюк М. М., Гайворонюк Н. В., Шандра Б. Б. Філософія : підруч. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2023. 440 с.
5. Філософія: теоретичний курс: навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти/за ред. Я.В. Шрамка. Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 2021. 264 с.
6. Філософія: словник термінів та персоналій / В. С. Бліхар та ін. Київ : КВІЦ, 2021. 274 с.
7. Філософія : підручник / В. С. Бліхар, М. М. Цимбалюк, Н. В. Гайворонюк та ін. Ужгород : Говерла, 2023. 440 с.
8. Андрос Є. І. Інтелект у структурі людського буття. Київ : Стилос, 2022. 358 с.
9. Більченко Є. В. Чужий. Інший. Близній. Філософія діалогу як філософія Третього. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. 388 с.
10. Богуцький Ю. П. Самоорганізація культури: онтологія, динаміка, перспектива : моногр. Київ : Веселка, 2018. 199 с.
11. Бондаревич І. М. Філософія : діалог мислителів, епох, цивілізацій : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНТУ, 2022. 251 с.
12. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика : моногр. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 460 с.
13. Воронова Г. В. Життєдіяльність людини як соціально-філософська проблема. Запоріжжя : Просвіта, 2021. 204 с.
14. Горлинський В. В. Філософія безпеки і сталого людського розвитку: ціннісний вимір. Київ : Парапан В. Б., 2021. 377 с.
15. Грані людського буття: позитивні та негативні виміри антропокультурного : моногр. / відп. ред. Є. І. Андрос. Київ : Наукова думка, 2022. 352 с.
16. Кралюк П. Історія філософії України : підручник. Київ : КНТ, 2023. 652 с.
17. Козьмук Я., Задубрівська О. Філософія. Чернівці : Рута, 2021. 139 с.

18. Кремень, В. Г. Філософія Григорія Сковороди в контексті людиноцентризму. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. №4. С. 1-8.
19. Хамітов Н. В. Історія філософії. Проблема людини та її межа. 6-е вид., перероб. та допов. Київ : КНТ, 2022. 393 с.

ЗМІСТ

Вступ	3
Модуль 1. Філософія як специфічний тип знання	5
Тема 1. Сутність філософії та її роль у суспільстві.....	5
Тема 2. Проблема людини у філософії	6
Тема 3. Світогляд як найвища форма форма самоусвідомлення людини.....	7
Вправи для узагальнення знань з першого модулю.....	9
Модуль 2. Історія філософської думки.....	10
Тема 4. Розвиток філософії від античності до Середньовіччя.....	11
Тема 5 Філософія Нового часу – німецька класична філософія.....	12
Тема 6. Сучасна світова та українська філософія	13
Вправи для узагальнення знань з другого модулю	15
Модуль 3. Систематична філософія.....	20
Тема 7. Філософське уявлення про світ.....	20
Тема 8. Буття, матерія – основні онтологічні категорії	21
Тема 9. Свідомість	22
Тема 10. Пізнання як предмет філософського аналізу.....	23
Тема 11. Наукове пізнання	24
Тема 12. Філософський аналіз науки і техніки.....	25
Тема 13. Суспільство як предмет філософського аналізу.....	28
Тема 14. Культура і цивілізація.....	34
Тема 15. Суспільство. Природа. Майбутнє	35
Вправи для узагальнення з третього модулю	37
Список рекомендованих джерел.....	39

Навчальне видання

ФІЛОСОФІЯ

плани семінарських занять, ключові
поняття, питання для контролю і самоконтролю, творчі
завдання, вправи, тести

Укладачі: **Суріна** Ганна Юріївна

Мірошкіна Наталія Валеріївна

Формат 60×84 1/16 Ум. друк. арк. 4,5 .
Тираж 20 прим. Зам. №___

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського національного аграрного університету
54008, м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4490
від 20.02.2013 р.